

Digitalisering van archief: Alles onder de scanner?

Studiedag Werkgroep Automatisering
28 april 2011

Tegenwoordig is haast iedereen in de erfgoedsector druk in de weer met het digitaliseren van collecties en diensten. Hoe of wat je ook digitaliseert, er hangt steeds een kostenplaatje aan, vandaar het belang van een planmatige en goed door-dachte aanpak. De werkgroep Automatisering van de VVBAD organiseerde een studiedag over de organisatorische aspecten van digitalisering van archief en belicht enkele inspirerende praktijkvoorbeelden.

De voormiddag stond in het teken van de kwaliteitsvereisten van digitalisering van 2D-materiaal en audiovisueel materiaal. Tijdens het tweede deel van de dag kwamen de organisatorische aspecten aan bod met de presentaties van enkele interessante Vlaamse en Nederlandse digitaliseringsinitiatieven.

Robèrt Gillesse van DEN (Digitaal Erfgoed Nederland) zet de toon van de dag met praktische en down-to-earth tips voor het opstarten van een digitaliseringsproject: Denk goed na over wat je wil bereiken met het digitaliseren en doe een grondige analyse van het te digitaliseren materiaal. De voordelen van het digitaliseren van erfgoedmateriaal staan buiten kijf: optimale ontsluiting en zichtbaarheid van collecties online, betere dienstverlening (scanning on demand) en potentieel voor nieuwe verdienmodellen, groter publieksbereik, conserveren van kwetsbaar materiaal, plaats- en kostenbesparend (substitutie). De finaliteit van digitalisering bepaalt in sterke mate de kwaliteit van de digitale reproducties. Daarom is het cruciaal om vooraf te bepalen in welke mate de digitale versie het origineel moet weerspiegelen. Gillesse toont met een aantal sprekende voorbeelden (wat is bijv. een kleurgetrouwe digitale kopie van Vermeers *Meisje met de parel*) hoe je vanuit de eigenschappen van het origineel de kwaliteitscriteria van scans kan bepalen. Hij zoomt in op de belangrijkste technische vereisten met de geruststellende gedachte dat techniek steeds dienend moet zijn, nooit leidend. Het gaat dan bijvoorbeeld over de resolutie van een digitale afbeelding die doorslaggevend is voor de detailweergave en bestandsgrootte. De helderheidswaarden van een origineel kunnen in een reproductie geëvenaard worden door de tonale weergave en de bitdiepte van de reproductie te beïnvloeden.

De twee volgende sprekers, **Johan Favoreel**, verantwoordelijk voor digitalisering en restauratie van muziekopnames voor het VRT-geluidsarchief en **Michel Merten**, algemeen directeur van Memnon, een Brussels digitaliseringsbedrijf met grote internationale klanten zoals de Deense openbare omroep, British Library en de Médiathèque de Paris, introduceerden de wonderde wereld van beeld en geluid en deelden hun professionele inzichten over het digitaliseren van video en audio met het publiek. Audiovisuele media representeren met zo'n 200 miljoen uren een groeiend aandeel van ons cultureel erfgoed maar worden bedreigd door degeneratie, degradatie en een nijpend opslagprobleem. Volgens de Unesco zou 80 procent van het audiovisuele erfgoed in gevaar zijn. Niet alleen de analoge dragers worden bedreigd maar vooral de recentere en snel evoluerende digitale dragers blijken de echte zorgkinderen te zijn van de audiovisuele sector. Producenten hebben er alle belang bij om nieuwe formaten te introduceren om zo telkens nieuwe spelers te lanceren. Een gebrek aan consensus over gehanteerde metadata en opslagformaten blijft dan ook een heikel punt. Het VRT-geluidsarchief verkiest WAV als archiveringsformaat, omdat het een ongecomprimeerd, open en door de meeste spelers afspeelbaar formaat is. Opvallend is toch dat de sector meer en meer kiest in functie van opslagkosten: Ook voor digitale reproducties van archiefmateriaal wordt steeds vaker geopteerd om de moederkopieën in JPEG2000 lossy compressie te bewaren als alternatief voor het capaciteitsvretende TIFF-formaat.

Wat moet er dan allemaal gedigitaliseerd worden? Alles digitaliseren lijkt een onmogelijke en zinloze opdracht. In Amsterdam hebben ze die moeilijke kwestie mooi omzeild door hun oor te luister te leggen bij de gebruiker. Met de terugloop van de fysieke aanwezigheid van lezers in de leeszaal is digitalisering volgens **Marc Holtman** van Stadsarchief Amsterdam niet langer een optie. De onderzoeker wil zijn archiefstukken online kunnen raadplegen. In Amsterdam wordt de digitaliseringsflow getriggerd door de gebruiker. Mits enkele kwaliteitscontroles (kwetsbaarheid stukken, privacycheck) worden integrale inventarisnummers op vraag van de klant ingescand en tegen betaling online ter beschikking gesteld. De digitaliseringskosten worden binnen de perken gehouden door leesbaarheid tot de kwaliteitsnorm te verheffen, JPEG als opslagformaat te kiezen en het scannen uit te besteden. De interne opvolging en

afhandeling van het scanproces worden ingebed in de dagelijkse werking van de instelling.

Ook in het FelixArchief wordt het digitaliseringsproces grotendeels op vraag van de gebruiker opgestart. Filip Boudrez toonde in een korte intro hoe de verschillende digitaliseringsflows geïntegreerd werden in de lijntaken van het personeel van het Antwerpse stadsarchief. Het digitaliseringsproces wordt beschouwd als een primair werkproces; al het personeel is betrokken partij en de workflow wordt beheerd via het centrale archiefbeheersysteem. Naast digitalisering voor de beeldbank en als conserveringsmaatregel wordt er voor de stedelijke administratie en voor de lezer in de leeszaal gescand. Gebruikersonderzoek wees volgens **Marie Juliette Marinus** uit dat scanning on demand de drempel om archiefmateriaal aan te vragen gevoelig verlaagt (verdrievoudiging van de papieren aanvragen) maar dat je best niet te veel afleveringsmogelijkheden aan de gebruiker aanbiedt. Het gevaar voor de vorming van schaduwarchieven bij de administratie wordt echter bedenkelijk groter. Door de reproducties te voorzien van een watermerk is de kans op dubbele archivering onbestaand.

Tot slot liet **Inge Moris** van het Stadsarchief Leuven met het project Itinera Nova zien hoe digitalisering tot nieuwe dynamieken kan leiden. Digitalisering van archiefstukken is een arbeidsintensieve bezigheid en veronderstelt een voorzichtige en zorgzame omgang met bronnenmateriaal. Het digitaliseringsproject van de Leuvense schepenregisters wordt grotendeels gedragen door een uitgebreid netwerk van enthousiaste vrijwilligers. Het scannen gebeurt in huis door een drietal scanoperatoren en de transcriptie van de registers wordt uitgevoerd door een vrijwilligerscommunity. De scans worden online gezet zodat ze van thuis uit kunnen werken. Via een platform, nieuwsbrieven en allerlei activiteiten blijven de vrijwilligers in contact met elkaar en met het stadsarchief.

Isabelle Van Ongeval, Letterenhuis